

Ben-Kheder, N. Zugravu// Ecological Economics. – 2012. – Vol. 77. – P. 48–61.

11. Резнікова Н. В. Глобальні і регіональні екологічні проблеми / Н.В. Резнікова. – К.: Вістка, 2016. – 324 с.

УДК 339.9

РИЗИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ КРАЇН У СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Біла С.В.

доктор наук з державного управління, професор кафедри міжнародних економічних відносин і бізнесу Національного авіаційного університету

На початку третього десятиріччя ХХІ ст. розвиток світового господарства супроводжується зростанням ризиків настання голоду, дефіциту продовольства та чистої питної води, «повзучим» зростанням цін на продукти харчування в усіх країнах світу. Серед причин називають: кліматичні зміни та посухи, пересихання водоймищ та зменшення кількості природних опадів; нераціональне землекористування, порушення порядку сівозмін та деградація пахотних земель в країнах, що розвиваються (зокрема, це стосується країн, що вирощують та спеціалізуються на експорті рослинництва – насіння соняшника, рапсу та ін. технічних культур). Голод супроводжує і поширення у світі локальних військових конфліктів – адже на території країн, де тривають військові дії, виробничі процеси припиняються. Надзвичайно гостро проблеми продовольчого забезпечення та ризику настання голоду постали перед країнами Азії та Африканського континенту. Так, згідно даних ФАО (звіт 2019 р.), за підсумками 2018 р., 704 млн. осіб у світі (візьмемо ці дані за 100 %) проживали в умовах хронічного продовольчого дефіциту, а з них: 264 млн. осіб в країнах Південної Сахари (37,5%); 272 млн. осіб у країнах Південної Азії (38,6%) [1]. Саме країни двох регіонів Світу – Африки та Південної Азії найбільше потребують продовольства, водночас – населення цих країн, переважно, відноситься до прошарку бідних, платоспроможність споживачів є низькою, а бюджети цих країн – хронічно дефіцитними, що тісно корелюється з продовольчою безпекою.

З урахуванням сказаного вище, перед країнами, що є лідерами експорту сільськогосподарської продукції, постає логічне питання: яку аграрну продукцію виробляти, на основі яких технологій та на які ринки орієнтувати свій експорт. Традиційно, лідерами експорту аграрної продукції на світовому ринку є високорозвинені та технологічно оснащені країни світу: США, країни ЄС, Канада та ін. До «Топ-10» аграрних ТНК у світі належать: «Cargill» (США) – 107,2 млрд. дол США річного доходу; «Archer Daniels Midland Company» (США) – 62,35 млрд. дол США; «Deere

& Company» (США) – 18,49 млрд. дол США; «DowDuPont» (США) – 15,69 млрд. дол США; «Nutrien (Formerly Agrium Inc. and Potash Corp)» (США) – 13,67 млрд. дол США; «Monsanto Company» (США) – 13,50 млрд. дол США; «Syngenta AG» (Швейцарія) – 12,79 млрд. дол США; «Bayer AG» (Німеччина) – 11,66 млрд. дол США; «CNH Industrial NV» (Нідерланди) – 10,12 млрд. дол США; «BASF» (Німеччина) – 6,55 млрд. дол США річного доходу, відповідно [2]. У аграрному секторі України активно працюють «Monsanto Company» (США) та «Syngenta AG» (Швейцарія), здійснюючи оренду земель сільськогосподарського призначення; імпорт насіння кукурудзи, зернових та ін. продукції рослинництва (у т.ч. ГМО насіння); експорт зернових та технічних культур, сировини.

Аграрні ТНК ведуть свій бізнес на основі високоточного аграрного виробництва, що системно поєднують інноваційні процеси та технології: застосовують автоматизовані та роботизовані тракторні/комбайнові бригади; використовують космічні та авіаційні технології, безпілотні літальні апарати (БПЛА) для визначення кількості та якості сходження посівного матеріалу; використовують високоточну апаратуру онлайн-аналізу ґрунтів; застосовують технології «агроскаутингу» для збору інформації про стан аграрного виробництва в режимі online; застосовують технології штучного інтелекту, автоматизованих та роботизованих ІТ-систем з метою спостереження, моніторингу та контролю для прийняття управлінських рішень у сфері аграрного й агропромислового виробництва.

Високоточне аграрне виробництво стало стандартом ведення аграрного бізнесу не тільки для провідних аграрних ТНК, але й для агро-холдінгів, великих фермерських господарств, які спеціалізуються на масовому товарному виробництві сільськогосподарської продукції. Високоточне аграрне виробництво має низку переваг, у т.ч.: забезпечує високу продуктивність праці; скорочує кількість найманих працівників, що заощаджує оборотні кошти та збільшує норму прибутку аграрних фірм; технічне переоснащення аграрного виробництва на основі сучасних ІТ-технологій та технологій «Індустрії 4.0» кардинально збільшує обсяги аграрного виробництва та його експортний потенціал, зменшує негативний вплив сил природи на показники врожайності та збори врожаїв. Масове технічне переоснащення аграрного бізнесу створює ринок збуту для ІТ-продукції, високоточного машинобудування; збільшує товарність та експортний потенціал країни (в основному, експорт моноструктурного виробництва продукції рослинництва – зернові, кукурудза, соя, рапс, олійні культури). На відміну від аграрних ТНК та агро-холдінгів, фермерські господарства працюють на внутрішній ринок, спеціалізуються на виробництві овочів, фруктів, вирощуванні свійської птиці та дрібних свійських тварин. Позитивний ефект створює і розвиток обробної та харчової промисловості, становлення логістичної мережі постачання «від лану – до столу», що підвищує рівень продовольчої безпеки країни.

До негативних соціально-економічних наслідків та ризиків спеціалізації аграрного сектору країн, що розвиваються на моноструктурному експорті зернових, технічних культур та аграрної

сировини, виробництво якої супроводжується масовим переходом великих агро-фірм до високоточного аграрного виробництва, слід назвати: ризики «витіснення» з бізнесу агро-холдінгами та аграрними ТНК національних фермерських господарств із наступним скороченням обсягів виробництва трудомісткої, дрібнотоварної аграрної продукції (овочі, фрукти, мед, ін.); ризики скорочення кількості робочих місць на селі та, відповідно, кількості мешканців сільських територій в країні.

В цілому, спеціалізація аграрних країн, що розвиваються, на моноструктурній рослинницькій спеціалізації (кукурудза, зерно, рапс, соя, насіння соняшника), що без переробки та виробництва готової продукції з високим вмістом доданої вартості спрямовується на експорт – логічно призводить до ризиків зростання дефіциту продуктів харчування, зростання цін та до ризиків настання голоду. Ці процеси тісно пов'язані з ризиками зростання обсягів імпорту готових продуктів харчування, а отже – з хронічним дефіцитом валютних коштів, дефіцитом державного бюджету та зростанням зовнішніх боргів країни, демографічними «проваллями» та посиленням внутрішньої міграції населення з сільських територій до міст, що прискорює урбанізацію. Серед загроз для країн, що розвиваються, слід назвати і недосконале національне законодавство, яке не враховує можливість штучного «виведення» приватизованих іноземними ТНК земель з обробки (для ліквідації конкуренції та отримання на світовому ринку монополю високих цін на продукцію, вироблену в країнах походження аграрних ТНК). Такий сценарій супроводжується поширенням ризиків голоду для тих аграрних країн, що розвиваються і які втратили державний контроль та важелі управління власними земельними ресурсами. Зменшити ризики настання дефіциту продуктів харчування, уникнути масового банкрутства фермерів та знелюднення сільських територій можна на основі дотримання балансу інтересів: «суспільство – держава – колектив – бізнес» та захисту національних економічних інтересів; на основі диверсифікації форм власності на землю; за рахунок надання фермерству державної та інституційної підтримки та системного розвитку всіх форм сільськогосподарської кооперації: споживчої, збутової, кредитної, виробничої.

Список використаних джерел:

- 1.Офіційний сайт Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН. FAO. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fao.org>
2. Top Ten Agribusiness Companies in the World. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.tharawat-magazine.com/facts/top-ten-agribusiness-companies/#gs.sn0k0g>